

Hugh Ragsdale: Détente in the Napoleonic Era. Bonaparte and the Russians. Lawrence, The Regents Press of Kansas 1980. xii + 183 s.; \$ 17,50.

De atten måneder, der fulgte på general Bonapartes magtovertagelse i november 1799, hører til de umiddelbart mest dramatiske perioder i Europas nyere historie. Den trediveårige general havde forladt sit ekspeditionskorps i Ægypten i en håbløs militær situation; og han forefandt Direktoriets Frankrig i en lige så håbløs politisk og økonomisk situation. Og udadtil tegnede billedet sig lige så trøstesløst. Den franske middelhavsflåde var ødelagt; Frankrig var i krig med England, Østrig og Rusland, og koalitionen hære stod opmarcherede langs Frankrigs grænser, rede til at føre krigen over på fransk jord i foråret 1800.

Hovedtrækkene i det politiske og militære begivenhedsforløb er velkendte. Med sejrene ved Marengo og Hohenlinden tvang Bonaparte Østrig til at udtræde af koalitionen og slutte særfred med Frankrig. Samtidig indledte han et samarbejde med Det væbnede Neutralitetsforbund; og i det tidlige forår 1801 var kontinentets havne – alene med undtagelse af Portugal og Tyrkiet – lukkede for engelske skibe fra Archangelsk til Adriaterhavet.

Mindre kendt er derimod den tilnærmelse til Rusland, som det ligeledes lykkedes Bonaparte at indlede. I marts 1801 forhandlede den russiske vicekansler Kolychev med Talleyrand i Paris om et politisk og militært samarbejde imellem kontinentets to stærkeste magter. Denne trusel om en definitiv kontinentalspærring og en Tilsit-aftale tvang i marts 1801 England til at indlede fredsforhandlinger med Frankrig. Og freden i Amiens blev dyr for England.

Om begivenhederne fra Brumaire kuppet til Amiens freden foreligger der en meget omfattende litteratur. Et væsentligt aspekt – den fransk-russiske tilnærmelse – har imidlertid været stedmoderligt behandlet. Denne lakune – eller ihvertfald en væsentlig del deraf – er nu blevet udfyldt af den amerikanske historiker og Ruslands-specialist Hugh Ragsdale.

Undersøgelsen er baseret på et omfattende publiceret materiale og en tilsvarende omfattende litteratur. Af utrykt materiale har Ragsdale navnlig brugt samlingerne i Archives du Ministère des affaires étrangères i Paris. Udnyttelsen af engelske, preussiske, amerikanske, svenske og danske arkiver har derimod snarere karakter af stikprøver, som demonstrerer dette materiales potentielle værdi for studiet af europæisk udenrigspolitik. Under et halvt års ophold i Moskva (s. 141) opnåede forfatteren ikke adgang til de russiske arkiver.

I Ragsdale's fremstilling står Bonapartes tilnærmelse til Rusland nu klart belyst; og de enkelte faser træder frem: det psykologisk bevidste udspil over for Zar Paul I efter Marengo; de præliminære markeringer af henholdsvis Ruslands og Frankrigs territoriale interesser; og endelig forhandlingerne mellem Talleyrand og Kolychev frem til meddelelsen om mordet på zaren. Og Ragsdale viser overbevisende, hvorledes Bonapartes bestræbelser gik ud på at opnå maksimal russisk støtte imod minimale franske indrømmelser.

Dette er bogens hovedtema; og her ligger også dens største værdi. De efterfølgende bemærkninger drejer sig dels om undersøgelsens emnemæssige vægtning, dels om enkeltheder i fremstillingen.

På grund af Ragsdale's egne tidligere studier i Paul I.s udenrigspolitik må det undre, at detentens anden part – russerne – har fået så kort og så utilstrækkelig en behandling. Ragsdale har ganske vist – lige som andre amerikanske historikere – ikke kunnet bruge russiske arkivalier. Litteraturen og det publicerede russiske materiale er på den anden side så omfattende, at det – suppleret med materiale fra vesteuropæiske arkiver – er

muligt i hovedtrækkene at rekonstruere og tolke Paul I.s Europapolitik; og der er grund til at antage,¹ at denne politik var langt mere konsistent og konsekvent end hidtil antaget. Det føles derfor utilfredsstillende, at vægtingen af fremstillingen er blevet så skæv i Frankrigs favor. Det må være rimeligt i en fremstilling af en detente imellem to magter at forvente en vis balance. Som det er nu, er fremstillingen i for høj grad blevet baseret på spredte og for en del inkonsistente detailoplysninger om Ruslands udenrigspolitik; og den efterlader ikke læseren med et indtryk af, hvilke mål Rusland havde med detenten.

Af enkeltheder vil jeg kommentere tre, som dels har principiel karakter, dels har en særlig interesse for dansk historie.

Ragsdale fremkommer (s. 117-19) med den interessante påstand, at Paul I.s approbation og underskrift på Rostopchins berømte *mémoire* af 12. oktober 1800 (ny stil) er uægte. Påstanden er interessant, fordi dette centrale aktstykke hermed reduceres fra at være et udtryk for Paul I.s politik til nu blot at blive et forkastet projekt fra Rostopchins hånd. Aktstykket er berømt for sit forslag om en deling af Tyrkiets europæiske besiddelser. (For mig at se er der dog fra forskningens side tale om en misfortolkning, idet delingen er blevet opfattet som målet med den foreslåede politik, hvor det i stedet må opfattes som et middel – i dette tilfælde et middel til at skabe en ny magtbalance på det europæiske kontinent). Efter min mening holder Ragsdale's argumentation imidlertid ikke for en nøjere prøvelse. At den foreslåede politik skulle være uforenelig med Paul I.s person og hans faktisk førte politik kan tilbagevises med, at forslagene tværtimod falder naturligt på plads og i tråd med hovedlinien i Paul I.s Europapolitik.² Og de anførte proveniensproblemer forekommer mig heller ikke overbevisende, når man betragter Rostopchins funktion som zarens nærmeste udenrigspolitiske medarbejder og endvidere erindrer sig den blanding af offentlige og private papirer, som er så karakteristisk for de bevarede privatarkiver efter periodens statsmænd. Indtil andre bevisligheder foreligger, må Rostopchins *mémoire* fortsat betragtes som en kilde – og som en vigtig kilde – til Paul I.s udenrigspolitik.

Endvidere afsætter Ragsdale forholdsvis megen plads (s. 94-100) til en engageret skildring af slaget på Reden. Efter min mening demonstrerer en skildring af denne karakter det betænkelige i at behandle et militærhistorisk fænomen, når det ikke på forhånd er sat ind i en overbevisende udenrigspolitisk sammenhæng og når forfatteren ikke indledningsvis har klargjort sig de kæmpendes strategiske og taktiske mål.

Endelig kan der være grund til at gøre opmærksom på, at Ragsdale går langt i retning af at anvende psykologiske forklaringer på den førte udenrigspolitik, her navnlig i forbindelse med Paul I. Historikere har sjældent vanskeligt ved at enes om at erkende det psykologiske element som én faktor blandt flere i studiet af udenrigspolitikken. Forskellene i holdning viser sig derimod i spørgsmålet om, hvorvidt og i bekræftende fald hvordan man kan nå frem til en operationalisering. Der er ingen tvivl om, at Ragsdale har et indgående kendskab til personen Paul I, hvad han blandt andet har demonstreret gennem sin udgivelse af den værdifulde artikelsamling 'Paul I. A Re-assessment of his Life and Reign' (1979). Da de psykologiske forklaringer i den anmeldte bog ikke har fået lov til at øve afgørende indflydelse på den diplomatiske analyse, og da Ragsdale for øjeblikket arbejder (s. 158) på en monografi over Paul I, vil det være rimeligt at udskyde en stillingtagen.

Kritiske kommentarer er traditionelt pladskrævende. Afslutningsvis skal det derfor

¹ Ole Feldbæk: Denmark and the Armed Neutrality 1800-1801. Small Power Policy in a World War. København, Akademisk Forlag 1980.

² Ole Feldbæk: The Foreign Policy of Tsar Paul I, 1800-1801: An Interpretation. Jahrbücher für Geschichte Osteuropas 30:1, 1982.

præciseres, at 'Détente in the Napoleonic Era' er en velkommen og særdeles velskreven redegørelse for et forsømt emne i europæisk politik omkring 1800, og at Hugh Ragsdale med sin bog har skabt større klarhed over det komplicerede hændelsesforløb, som revolutionskrigene var og er.

Ole Feldbæk

H. Becker-Christensen: Skandinaviske drømme og politiske realiteter 1830-1850. Den politiske skandinavisme i Danmark 1830-1850. Arusia-Historiske skrifter I. Århus 1981. 325 s. 90 kr.

I sin interessante og stimulerende bog behandler forf. *den* politiske bevægelse, skandinavismen, der fra første halvdel af 1800-tallet stræbte mod at forene de nordiske lande i en skandinavisk union, og som havde paralleller i forskellige europæiske lande. Det første initiativ udgik fra Danmark; i sin oprindelse var der tale om en åndelig bevægelse, men gradvis antog den danske skandinavisme politisk indhold. Denne udvikling kan stort set deles i to faser, 1830-42 og 1842-50; men det er tillige klart, at den voksende spænding mellem Danmark og Tyskland om Slesvig bidrog til at give den politiske skandinavisme nationalistiske islæt. Men selvom det slesvig-holstenske oprør og krigen mod Tyskland kunde give håb om en skandinavisk union, skuffede begivenhederne 1849-50 og de svensk-norske troppers tilbagetrækning skandinavismens gamle garde, og der gik adskillige år, inden bevægelsen påny fik betydning.

Forf. betoner parallellerne mellem den danske politiske skandinavisme og enhedsbevægelserne i Tyskland og Italien, men også at der er tale om en helt uafhængig dansk strømning, vendt både mod det enevældige monarki og den aggressive tyske politik i det slesvigske spørgsmål. Medens den politiske skandinavisme i Christian VIIIs første år udelukkende havde været et hjemligt problem, fik det udenrigspolitiske dimensioner 1843, da de danske myndigheder under russisk pres anlagde en hårdere kurs og forsøgte at kvæle bevægelsen ved retsforfølgelser, beslaglæggelser og forbud.

Som Frederik Barfod fastslog i digtet 'En drøm' blev Christian VIII afhængig af 'Østens ravn'. I modsætning hertil indtog Frederik VII en mere sympatisk holdning til skandinavismen, men direkte russisk pres krydsede hans planer. Hvad angår betydningen af denne skandinaviske drøm tilslutter forf. sig 'Fædrelandets' vurdering 1849: »Skandinavismen har haft sine overilelser og afveje, lad dem være hjemfaldne til ironien. Men grundtankens betydning har alligevel gjort sig gældende. Den har i ethvert af de tre lande styrket og udbredt den forestilling, at Norden ejer i sit skød dybe og hidtil lidet benyttede kilder til en udvikling, der vil sprede glans over folkernes fremtid«.

Bogen sammenfatter vor viden om skandinavismen, men fremlægger også nyt materiale og nye vurderinger. Dens behandling af danske politiske og kulturelle strømninger 1830-50 er velafbalanceret, men adskillige problemer kræver dog fortsat uddybet fortolkning. Det gælder først og fremmest skandinavismens sociale baggrund: Hvilke grupper stillede sig bag bevægelsen og hvorfor? Var skandinavismen i starten et udslag af landets katastrofale økonomiske situation efter nederlaget i Napoleonskrigene og tabet af Norge? Var skandinavismen - som russiske forskere har hævdet - en tendens i retning af nordisk isolationisme? Og hvad lægger forf. i sin betoning af parallellerne med de tyske og italienske enhedsbestræbelser? Becker-Christensen samler sin opmærksomhed om Ruslands holdning til skandinavismen. Dets destruktive rolle påvises klart: Rusland modsatte sig både den danske konstitutionalisme og den skandinaviske union, eftersom begge kunde ændre magtbalancen - dvs. Ruslands dominans - i hele området. De øvrige magters